

Jensma, om iemand die — dankzij en ondanks al zijn eigenaardige bekwaamheden — als vertegenwoordiger valt te beschouwen van de kleine burgerij, die haar mogelijkheden zou gaan benutten na het revolutietijdperk. Cruciaal daarbij was de historisering van het wereldbeeld: actualiteit werd sterk verbonden aan beschavingsevolutie, voortgang werd vooruitgang, geschiedenis werd het verhaal waarin die vooruitgang geordend werd geboekstaafd. Dit impliceerde ook de mogelijkheid van het 'achterblijven' — en daarmee de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige, zoals met name ook de lagere standen als het ware een eerdere fase van de geschiedenis vormden. En dit gaf dan weer aanleiding tot de gedachte, dat wat nu hoog op de maatschappelijke ladder stond, ooit als laag begonnen was, dat daar met andere woorden zelfs de kern van de natie lag. En dit leidde in Friesland tot de constructie van een specifiek Fries volkskarakter, dat in een oeroud verleden geworteld zou zijn in een eigen plattelandsbeschaving. Deze *invention of tradition* was een bij uitstek stedelijk product van vertegenwoordigers van een hoge burgerij, die zich daarmee opwierpen als de rechtmatige woordvoerders van het Friese volk en dankzij deze positie hun plaats verwierven in de elite van een Nederland dat in snel tempo aan het eenworden was. In het midden van de eeuw echter trekken (met name dankzij 1848) veel leden van de hoge burgerij weg uit Friesland, waarna het woordvoerderschap wordt overgedaan aan en overgenomen door de kleine burgerij. Deze nam in cultureel opzicht de hegemonie over in Friesland, moderniseerde de samenleving in economisch-technologische zin, maar tegen een prijs. Immers, wat begonnen was als 'een tableau van plattelandse beelden' werd een streekcultuur, zoniet een 'volksaardig provincialisme' aangezien de band met de Europese of zelfs Nederlandse culturele ontwikkelingen vervaagde.

Deze korte samenvatting kan moeilijk recht doen aan de soms genuanceerde, soms bijna overmoedige analyses van de schrijver. Interessant cijfermateriaal (over leden van Friese afdelingen van de Maatschappij tot nut van 't algemeen; over de veranderingen in geboorteplaatsen van het Friese patriciaat; de oplagecijfers van kranten; de verdeling van leerlingen over de standsscholen) wordt afgewisseld met sterk essayistisch gekleurde vergezichten en soms wél wat erg poëtische passages (vooral aan het eind). Het geheel is daarmee echter een zeer levendig boek geworden dat de lezer voortdurend uitdaagt tot verder nadenken. Eigenlijk valt slechts te betreuren dat het hier niet gaat om een volwaardige biografie van Halbertsma. Maar misschien is het daar wel mee als met de wonderschone gedichten, die in het rode brievenstasje van de Friese *poète maudit*, J. C. P. Salverda zouden hebben gezeten, maar bij zijn smartelijk overlijden in 1836 niet werden aangetroffen. Laat ons dan tevreden zijn met de gedachte: begeerte is opwindender dan bevrediging.

Piet de Rooy

H. van der Wee, M. Verbreyt, *De Generale Bank 1822-1997. Een permanente uitdaging* (Tielt: Lannoo, 1997, 448 biz., BF1650,-, ISBN 90 209 3143 1); E. Buyst, e. a., *De Generale Bank 1822-1997*, H. van der Wee, ed. (Tielt: Lannoo, 1997, 736 biz., BF2950,-, ISBN 90 209 3142 3).

Ter gelegenheid van haar 175-jarig bestaan heeft de Generale Bank (1822-1997), waarvan de geschiedenis teruggaat tot de Algemene Nederlandsche maatschappij ter begunstiging van de volksvlucht, twee boeken doen verschijnen. Het eerste, geschreven door Herman van der Wee en zijn echtgenote Monique Verbreyt, beoogt een breed publiek te bereiken. Het tweede werk telt zes auteurs die meer verdiept een wetenschappelijk boek gestalte gaven. De titels van beide

publicaties zijn gelijklopend, behalve dat de eerste als ondertitel *Een permanente uitdaging* voert.

Voor hun werk konden Van der Wee en zijn echtgenote steunen op het andere boek. Zij legden daarnaast eigen accenten door hun nadruk op de persoonlijke bijdrage van de leiders van de bank bij het nemen van strategische beslissingen. Dit is zeer informatief en voegt wezenlijk iets toe wat het andere boek ontbeert. Een groot verschil vormt tevens de uitvoeriger aandacht die de Tweede Wereldoorlog in het publieksboek krijgt. Mede wegens de verschillende periodisering in beide publicaties is dit werk veel toegankelijker geworden. De Van der Wee's met name benutten acht hoofdstukken voor het hele tijdvak, het wetenschappelijke boek drie. De bijdrage van Helma Houtman-De Smedt beschrijft de periode 1822-1848 met als ondertitel 'haar evolutie van 'domeinbank' naar 'gemengde bank"', Ginette Kurgan-van Hentenryk vervolgt met de jaren 1850-1934 (zonder karakteriserende ondertitel). Guy Vanthemsche eindigt met 'De Bank van 1934 tot vandaag'. Op het verhalende deel volgen dan nog twee analytische hoofdstukken van Erik Buyst en Michelangelo van Meerten over de bank en de economische ontwikkeling van België tot 1935 en Isabelle Cassiers over hetzelfde thema vanaf 1935.

Zo dichtbij en ook zo veraf. Het dringt zich voortdurend bij het lezen op, terwijl er toch een gemeenschappelijk begin was in de stichting door koning Willem I van de Algemeene Nederlandsche maatschappij ter begunstiging van de volksvlucht (1822) te Brussel. Teveren heeft de vorst in het noordelijk landsdeel de Nederlandsche Bank (1814) en daarna de Nederlandsche Handel-maatschappij (1824) opgericht. De auteurs van beide boeken hebben begrip voor de economische betekenis van Willem I. Door de afscheiding van België blijft de beoogde economische politiek voor de samengevoegde landen steken. De visie van de koning, die industrialisatie voor het zuidelijk deel en handel voor het Noorden bestemde, vindt nochtans in de feitelijke ontwikkeling van de beide landen een bevestiging.

Na het gemeenschappelijk begin vóór 1830 treffen vooral de afwijkingen op het gebied van het bankwezen. Het zijn deze die verbazing wekken doordat beide landen aan elkaar grenzen en bancair niettemin zeer verschillen. De geschiedenis van de Société Générale is instrumenteel voor het inzicht hierin. Vóór de Belgische revolutie blijft de ontplooiing van de onderneming aan de bescheiden kant. Parallel aan de economische groei start de Société Générale vervolgens reeds in 1834 met industriële participaties. Zij geeft ermee vorm aan wat bankiers een 'gemengde bank' zijn gaan noemen, dat is een bank die kortlopend commercieel krediet combineert met industriële deelnemingen op lange termijn. Deze formule van de gemengde bank, die de Société Générale in toenemende mate gaat toepassen, vormt een unieke innovatie, die navolging zal vinden in Frankrijk en Duitsland maar amper in Nederland. Als het bij ons na 1870 tot industrialisatie komt, zijn particuliere middelen meer dan voldoende aanwezig en zullen banken in de financiering van de nijverheid slechts marginale betekenis krijgen.

Bij de Société Générale zijn deelnemingen en krediet gecombineerd. Met fluctuaties ten gevolge van de conjunctuur en de twee wereldoorlogen nemen deze beide in een tijdvak van honderd jaar (1834-1934) aanzienlijk toe, totdat deze zo succesvolle formule van de gemengde bank ten gevolge van de depressie in de jaren dertig van de twintigste eeuw niet langer houdbaar is. Merk hierbij op dat de Société Générale in haar industriebeleid het zwaartepunt legde op de steenkool- en staalindustrie, maar daarnaast participeerde in de transportsector (spoorwegen) en het bankwezen, zowel in het binnen- als buitenland. In dit laatste kwam de nadruk te liggen op China en vooral de Belgische Kongo. Het zou doen gewagen van een koloniaal imperium dat de Société Générale in de twintigste eeuw in Afrika had opgebouwd.

Het belangrijkste structurele moment dat het einde van het gemengde bankwezen in België bewerkt, vindt plaats in 1934 wanneer een wettelijke regeling een scheiding voorschrijft tussen deelnemingen en het korte kredietbedrijf. Zij vormt voor de Société Générale aanleiding tot

een afsplitsing van haar bankactiviteiten in de Banque de la Société Générale de Belgique. De deelnemingen blijven aldus bij de holding, sec genaamd Société Générale, ook in die zin dat deze de hoofdaandeelhouder wordt in de nieuw gestichte bank, al zal haar participatie hierin teruglopen van 50% in 1935-1945 tot 23,9 % nadien. Het waarom van de grote ingreep vindt zijn oorsprong in de vrees voor een algemene bankcrisis, gevolgd door een vertrouwensbreuk die tot ineenstorting van het economisch systeem kan leiden, inclusief de door de socialisten gewenste nationalisatie van het bankwezen. De Société Générale zelf staat er niet eens zo slecht voor maar dit geldt niet voor het hele Belgische bankwezen, dat de donkerste jaren van de depressie beleeft. En het is waar dat een meer opgesplitst bankwezen het gevaar van het omvallen van grote eenheden vermindert en hulpacties door de overheid vergemakkelijkt.

Mede dankzij de devaluatie van de Belgische franc in 1935 verheft de nationale economie zich in de volgende jaren, totdat de Tweede Wereldoorlog daaraan een einde maakt. Bij de noodsituatie in deze periode is de Société Générale intensief betrokken doordat haar topfunctionaris Galopin aan het hoofd van het comité van bankiers de oorlogseconomie in banen probeert te leiden. Voorop staat hierbij de naar hem vernoemde doctrine-Galopin, met name het richtsnoer van 'het minste kwaad'. Wat Galopin van daaruit weet te bereiken, zal na de oorlog erkenning vinden. Zelf is hij eind februari 1944 in de deur van zijn huis door leden van het nazigezinde Veiligheidskorps vermoord, als vergelding voor de aanslagen door het verzet. In de holding en de bank vormt de gebeurtenis een trauma dat het verzetsélan volledig breekt. Bezwaard door de naoorlogse regulering, inclusief het toezicht op het bankwezen, volgt het naoorlogse herstel waarin tot 1965 de kredietverlening aan de overheid overweegt, gepaard aan een aanzienlijke groei van het depositobedrijf en vele productinnovaties. Ook in de laatste kwart eeuw is de bank de voornaamste financiële instelling van België met als nieuwe uitdaging de schaalvergroting van de Europese monetaire eenheid.

Naast deze geschetste hoofdlijn van de ontwikkeling vallen details in het oog. De vergelijking met Nederland dringt zich weer op, zoals in de stormachtige bancaire ontwikkeling daar versus de kalme in België, de afwijkende relatie tot de politiek met de veelvuldige overgang van de leiders van de Generale bank naar het ministersambt, het sterk betrekken van ingenieurs in de hoogste leiding in België en de stroeve evolutie van het banktoezicht aldaar, gespiegeld aan de geleidelijke bij ons. Als aparte uitdaging komen daarbij de Belgische communautaire spanningen, die in de bezettingsjaren zijn verhevigd en nadien een antwoord vereisen, nadat Vlaanderen zich economisch verheft boven Wallonië. De van oorsprong door het Frans overheerste bank voert pas na 1965 de vernederlandsing van de instelling door.

Voor beide boeken geldt dat er door de auteurs indrukwekkende prestaties zijn geleverd. Uiteraard vormt het publieksboek een grotere eenheid, maar er komt bij dat na lezing ervan blijkt dat men niet kan volstaan met de lectuur van het wetenschappelijke boek, en dat niet alleen omdat de Van der Wee's nogal wat eigen accenten leggen. Hun werk vormt als doorlopend verhaal de onmisbare inleiding tot het tweede boek. Anderzijds gaat dit laatste allicht dieper. Een zekere onevenredigheid schuilt in het feit dat Vanthemsche als enige zijn bijdrage van een verhelderende inleiding voorziet, waarin hij een geslaagde fasering van de stof geeft en tevens ingaat op de problematiek van het beschikbare informatiebestand. Het getuigt van openheid dat hij bekend dat er momenteel wordt gewerkt aan een wetenschappelijke inventarisatie van de archiefdossiers van het secretariaat-generaal van de bank. Het is niet de meest ideale volgorde.

Ten slotte een kritische blik op één van de zeldzame aanrakingen van het Belgische en Nederlandse bankwezen. Het gaat dan over het fusiestreven van de Generale Bank met de Amrobank aan het einde van de jaren tachtig, door Vanthemsche beschreven (517-521) en nu ook beschikbaar in het hoofdstuk dat J. L. van Zanden en R. Uittenbogaard over de periode 1950-1990 hebben bijgedragen aan het jubileumboek *Wereldwijd bankieren ABNAMRO 1824-1999* (377-

386). De beide banken hebben met het oog op de voortgezette internationale ontplooiing belang bij een fusie maar het zal er in 1989 niet van komen. De factoren die hierin een rol spelen, geven het Belgische en het Nederlandse boek goed weer, zij het dat alleen Vanthemsche de nadruk legt op de ergernis van Amro-voorzitter R. Nelissen over het Belgische getreuzel. Het maakt de indruk dat de Nederlander de zwarte piet krijgt toegespeeld. Problematischer is dat onvoldoende naar voren komt dat de holding (de moedermaatschappij van de Generale Bank) de doorslaggevende factor in het mislukken van de fusie vormt. In 1988 heeft de Franse Compagnie financière Suez de holding overgenomen. Zij torpedeert de fusie door een eigen man aan het hoofd van de Generale Bank te plaatsen. Redenen om de fusie na te laten, zijn snel gevonden. Wat Vanthemsche nalaat te concluderen en ik zeker zou wagen te doen, is dat de Generale Bank in deze uitdaging louter faalt als gevolg van de negatieve beslissing van de holding. Het typerende is dat op termijn gezien de juridische scheiding van holding en bank, zoals voorgeschreven in 1934, in dit geval niet de bezwaren van het gemengde banksysteem kan opheffen, maar die scheiding was dan ook conjunctureel en niet structureel bedoeld. De ironie van de geschiedenis wil dat de Amrobank vervolgens snel een fusiepartner in de Algemene bank Nederland vindt (1990).

Joh. de Vries

Joh. de Vries, W. Vroom, T. de Graaf, ed., *Wereldwijd bankieren. ABN AMRO 1824-1999* (Amsterdam: ABN AMRO bank, 1999, 608 blz., f29,90, ISBN 90 76618 01 1).

Schrijvers van bankgeschiedenissen, en meer algemeen van bedrijfsgeschiedenissen, beleven gouden tijden wanneer er wat te vieren valt. De jaren negentig waren in dat opzicht een goudmijn, met prachtige bancaire geschiedverhalen, vaak verteld vanuit een breder intellectueel en historisch perspectief dan alleen dat van de desbetreffende bank. Dit kenmerk bezit ook de onderhavige geschiedschrijving van de ABN AMRO bank, waarvan het geboortjaar volgens de stilzwijgende en goed verdedigbare hypothese van de raad van bestuur van deze bank ligt in 1824. Het vaststellen van de leeftijd van een moderne grote bank — en dat is de ABN AMRO gezien zijn hoge plaats op de wereldranglijst zonder twijfel — is zoiets als de bepaling van de ouderdom van een gerenommeerd geslacht. Als begin kies je heel praktisch een markant moment. Voor de ABN AMRO was dit kennelijk de oprichting in 1824 door koning Willem I van de Nederlandsche handel-maatschappij (NHM). Voor de rest was het een gedurig proces van zwaankleef-aan door fusies en overnames, dat in 1964 resulteerde in twee grote banken. Dit waren de AMRO — het samengaan van de Amsterdamsche Bank met de Rotterdamsche Bank — en de ABN als product van fusie tussen NHM en de Twentsche Bank. In 1990 ontstond vervolgens door fusie van de beide fusiepartners uit 1964 de bank waarover dit jubileumboek gaat, dat werd geschreven ter viering van haar 175-jarig bestaan. Het is een lezenswaardig en fraai uitgegeven boek geworden met prachtige tijdsbeelden uit het rijke en vaak veelbewogen verleden van de Nederlandse bankgeschiedenis sinds de Napoleontische tijd. In dit boek is deze periode verdeeld in vijf tijdvakken met elk hun eigen monetair-economische en bancaire karakteristieken. Elke deelperiode heeft bovendien andere auteurs met ieder hun eigen stijl en historische benadering waarin duidelijk hun persoonlijke belangstelling doorklinkt. De eenheid boet daar wellicht mee in, maar aan de andere kant wint het boek aan verscheidenheid.

Voor het tijdvak 1813-1870 ligt de nadruk op de heropleving en vooral ontplooiing van de geld- en kapitaalmarkt en de rol van kassiers, commissionairs en banken daarbij. Afgezien van de in 1814 eveneens door koning Willem I gestichte Nederlandsche Bank (DNB) waren er in